

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ

Наукова доповідь на загальних зборах НАПН України 17 грудня 2019 р.

<https://doi.org/10.37472/2707-305X-2019-1-1-1-8>

БРЮХОВЕЦЬКА

Олександра Вікторівна

доктор психологічних наук,
доцент, професор кафедри
психології та особистісного
розвитку Навчально-наукового
інституту менеджменту та
психології Державного закладу
вищої освіти «Університет
менеджменту освіти»,
Національна академія
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

Анотація. У доповіді висвітлені напрями взаємодії ДЗВО «Університет менеджменту освіти» з Інститутом психології імені Г.С. Костюка НАПН України під керівництвом академіка НАПН України, доктора психологічних наук, професора С.Д. Максименка.

Представлено розроблену з урахуванням наукових праць фахівців Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України і запроваджену у ДЗВО «Університет менеджменту освіти» систему організаційно-психологічного супроводу професійної підготовки та підвищення кваліфікації керівників освітніх організацій.

Підсумовано, що співпраця ДЗВО «Університет менеджменту освіти» з Інститутом психології імені Г.С. Костюка НАПН України, як свідчить зворотній зв'язок зі споживачами наукової продукції, є плідною і такою, що має значущий суспільний ефект.

Ключові слова: система організаційно-психологічного супроводу професійної підготовки та підвищення кваліфікації керівників освітніх організацій.

В умовах сучасної трансформації суспільства освіта посідає центральне місце у житті сучасної людини, а неперервна освіта стає необхідною умовою розвитку і успішного функціонування людства.

Поняття «неперервна освіта» розглядають у декількох аспектах:

1) як освіту протягом трудового життя людини, потреба в якій викликана необхідною компенсацією знань і умінь, недоотриманих у ході навчання;

2) як освіту «протягом всього життя» людини, оволодіння професійними і іншими знаннями, що дозволяють залишатися ефективним і конкурентоспроможним фахівцем протягом усього життя;

3) як усебічний розвиток (саморозвиток) людини, безперервний глобальний процес накопичення, збереження і збільшення людьми буденного і наукового знання протягом усієї історії людства.

Загалом, неперервна освіта означає не тільки освіту впродовж всього життя, а й передбачає постійний перехід на більш високі рівні, якісний і кількісний прогрес людини в оперуванні своїми професійними знаннями і вміннями, набуття життєвого і професійного досвіду. У 2013 р. необхідність функціонування педагогічної освіти на засадах неперервності обґрунтована у Концепції неперервної педагогічної освіти України.

Одним із основних положень неперервної освіти в Україні визнано її особистісну орієнтацію, формування національних і загальнолюдських цінностей; підвищення якості освіти; оновлення її змісту, форм та методів організації освітнього процесу. Однією з умов розв'язання поставленої проблеми є запровадження багатоступеневого психологічного супроводу процесу професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців, який дозволить розкрити їхній особистісний потенціал, сприятиме розвитку професійно важливих якостей особистості фахівців, засвоєнню сучасних моделей, засобів і прийомів професійної діяльності.

Щоби підтримати якість навчання на високому рівні, активно впроваджувати новітні освітні технології, Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти» налагоджує співпрацю з науковими установами та закладами вищої освіти в галузі методологічної, педагогічної, професійно-освітньої та науково-дослідницької діяльності, залучає до своєї роботи провідних вітчизняних науковців і викладачів. У процесі підготовки і підвищення кваліфікації фахівців ДЗВО «Університет менеджменту освіти» тісно взаємодіє з Інститутом психології імені Г.С. Костюка НАПН України під керівництвом академіка НАПН України, доктора психологічних наук, професора С.Д. Максименка. Проводяться спільні експериментальні дослідження, спрямовані на розроблення та впровадження психологічних технологій підготовки керівників і персоналу освітніх організацій в умовах трансформації освіти.

Спираючись на концепцію багатоступеневості психологічного супроводу професійної підготовки та підвищення кваліфікації, і з урахуванням наукових праць фахівців Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України у ДЗВО «Університет менеджменту освіти» запроваджено систему організаційно-психологічного супроводу. Організаційно-психологічний супровід – вид психологічного супроводу, який сприяє вирішенню професійних та управлінських проблем в освітніх організаціях і забезпечує як продуктивний особистісно-професійний розвиток окремих суб'єктів діяльності, так і реалізацію ресурсного психологічного потенціалу організації в цілому.

Метою організаційно-психологічного супроводу є створення умов для успішного навчання, діяльності та розвитку особистості в процесі професійної підготовки (отримання вищої освіти) і під

час післядипломної освіти (підвищення кваліфікації), наданні особистості знарядь і прийомів, які дозволять активно опанувати свою поведінку, перебудувати непродуктивні структури професійної діяльності і тим самим виводити себе на більш високий рівень професійного та особистісного розвитку.

Сутність організаційно-психологічного супроводу полягає в професійній діяльності психологічної служби та організаційних психологів зі здійснення організаційного консультування з питань змін і розвитку організації, трудового колективу, особистості керівника і персоналу.

Досягнення мети організаційно-психологічного супроводу здійснюється основними функціями: інформаційною, спрямовуючою і розвиваючою.

Інформаційна функція організаційно-психологічного супроводу полягає в інформуванні всіх зацікавлених осіб про форми і методи супроводу. В першу чергу, це стосується викладачів і адміністрації закладу вищої освіти, які беруть участь у програмі організаційно-психологічного супроводу. Інформаційна функція забезпечує відкритість процесу супроводу, що узгоджується з принципами відкритої освіти, а також, у свою чергу, робить усіх зацікавлених осіб активними учасниками (співробітниками).

Спрямовуюча функція організаційно-психологічного супроводу забезпечує узгодження всіх зацікавлених в супроводі суб'єктів освітнього процесу з метою забезпечення координації їх дій в інтересах студентів (слухачів). Водночас, спрямовуюча функція передбачає, що провідною фігурою в цих діях – завдяки його професійній компетентності – стає організаційний психолог психологічної служби закладу вищої освіти.

Розвиваюча функція організаційно-психологічного супроводу задає психологічним службам основний вектор дій у системі супроводу, які стають службами розвитку особистості студентів (слухачів). Розвиваюча функція забезпечується діяльністю викладачів, організаційних психологів психологічної служби закладу вищої освіти, при цьому викладачі використовують у практиці роботи розвиваючі освітні технології, а організаційні психологи – розвиваючі тренінги.

Також були визначені принципи організаційно-психологічного супроводу:

- принцип індивідуального підходу – на основі визнання цінності і унікальності студентів / слухачів, індивідуального підходу до особистості,

пріоритету особистісного розвитку, за якого навчання розглядається не як самоціль, а як засіб розвитку особистості кожного студента / слухача, орієнтація змісту на інтелектуальний, емоційний, духовно-моральний, фізичний і психічний розвиток і саморозвиток кожного студента / слухача з урахуванням індивідуальних можливостей і здібностей;

- принцип гуманізації, що передбачає відбір і використання особистісно-орієнтованих, заснованих на загальнолюдських цінностях методів психологічної взаємодії; забезпечення пріоритетності організаційно-психологічного супроводу студентів / слухачів, повне їх прийняття і позиція фасилітації викладача і практичного психолога;

- принцип превентивності, що полягає у забезпечення переходу від принципу «швидкої допомоги» (реагування на вже виниклі проблеми) до попередження виникнення проблемних ситуацій;

- принцип науковості відображає найважливіший вибір організаційних психологів на користь сучасних наукових методів діагностики, корекції розвитку особистості студентів / слухачів. Реалізація даного принципу передбачає участь суб'єктів організаційно-психологічного супроводу в дослідно-експериментальній роботі, а також у створенні і апробації самостійно розроблених методик діагностики, консультування та корекції;

- принцип комплексності, що передбачає співорганізацію різних фахівців, всіх учасників освітнього процесу у виконанні завдань із супроводу: адміністрації, викладачів, організаційних психологів та ін.;

- принцип «на боці студентів / слухачів» – визнання першочерговості інтересів студентів / слухачів, забезпечення захисту їх прав з урахуванням позицій інших учасників освітнього процесу;

- принцип активної позиції студентів / слухачів, за якого головним стає не розв'язання проблем за студентів / слухачів, а змога навчити їх розв'язувати проблеми самостійно, створити можливості для становлення здатності студентів / слухачів до саморозвитку;

- принцип співробітництва передбачає, що спільна діяльність суб'єктів організаційно-психологічного супроводу відбувається у рамках єдиної системи цінностей на основі взаємної поваги і колегіального обговорення проблем, що виникають, створюється сприятливий психологічний клімат між викладачем і студентом / слухачем, активно використовуються принципи толерантної поведінки в освітньому процесі;

- принцип системності передбачає, що організаційно-психологічний супровід носить безперервний характер і вибудовується як системна діяльність, в основі якої лежить внутрішня несуперечливість, опора на сучасні досягнення в області психологічної науки, взаємозв'язок і взаємозумовленість окремих компонентів;

- принцип раціональності лежить в основі використання і відбору форм і методів психологічної взаємодії з урахуванням оптимальної складності, інформативності та користі для студентів / слухачів;

- принцип цілісності передбачає, що за будь-якого психологічного впливу на особистість необхідно працювати з усією особистістю в цілому, у всій різноманітності її пізнавальних, мотиваційних, емоційних та інших проявів;

- принцип доцільності та причинної обумовленості полягає в тому, що будь-який психологічний вплив має бути усвідомленим і підпорядкованим поставленій меті, тобто організаційний психолог повинен усвідомлювати причину і мету впливу;

- принцип раннього професійного спрямування навчання – забезпечення єдності теорії і практичної діяльності студентів / слухачів в реалізації завдань професійної діяльності керівника;

- принцип періодизації вимагає враховувати особливості кожного з етапів професійної підготовки та хронологічно правильно розташовувати форми, методи та засоби їх розв'язання).

Результатом організаційно-психологічного супроводу є повноцінна реалізація психологічного потенціалу особистості, формування психологічної компетентності щодо здійснення вибору та подолання труднощів професійного та особистого життя.

З урахуванням наукових праць (О. Бондаренко, М. Бітянкової, І. Дубровіної, О. Євдокімової, С. Максименко, В. Петровського, Є. Шиянова та ін.) виділено компоненти організаційно-психологічного супроводу:

- 1) цільовий (мета, завдання супроводу);
- 2) організаційний (принципи, умови, стадії);
- 3) змістовий (напрями, форми, рівні);
- 4) результативний (критерії ефективності супроводу, очікувані результати).

Система організаційно-психологічного супроводу передбачає два підетапи:

- 1) у процесі професійної підготовки (здобуття вищої освіти);
- 2) у процесі післядипломної педагогічної освіти (підвищення кваліфікації) і під час безпо-

середньої професійної діяльності.

Особливістю організаційно-психологічного супроводу є те, що під час професійної підготовки (отримання вищої освіти) і післядипломної освіти (підвищення кваліфікації) потрібно не лише надавати своєчасну психологічну допомогу і підтримку студентам / слухачам, а й сприяти актуалізації їхньої здатності до професійно-особистісного саморозвитку. Тому, спираючись на дослідження науковців (О. Бондарчук, Л. Карамушка, С. Королук, В. Маслов, Г. Тимошко та ін.), виокремлено напрями організаційно-психологічного супроводу на додипломній та післядипломній стадіях.

Організаційно-просвітницький напрям реалізується у процесі спеціально організованого психологічного навчання під час професійної підготовки та післядипломної педагогічної освіти і спрямований на взаємодію організаційних психологів із керівниками (студентами / слухачами) з метою розвитку психологічного потенціалу та формування психологічної компетентності управлінців.

Реалізація консультативного напрямку забезпечується в роботі консультативного центру під час взаємодії організаційних психологів із студентами / слухачами керівниками – на рівнях:

а) організації (обґрунтування цінності психологічної компетентності як складової організаційної культури закладу освіти, включення її в загальну стратегію діяльності освітніх організацій);

б) групи (виконання соціальних проєктів у закладах освіти, якими керують управлінці, діагностика актуальних проблем психологічної компетентності, розроблення корекційно-розвивальних заходів і методики їх упровадження в практику управлінської діяльності);

в) особистості (консультування за індивідуальним запитом управлінців, під час якого обговорювались реальні проблемні ситуації, з якими керівники зустрічались у професійній діяльності, в оцінюванні себе та своїх можливостей у контексті сформованості психологічної компетентності).

Зазначені напрями організаційно-психологічного супроводу можуть реалізовуватися, з одного боку, окремо, а з іншого – послідовно, в процесі неперервної освіти управлінців: додипломна стадія – під час магістерської підготовки майбутніх керівників освітніх організацій за спеціальністю «Управління навчальним закладом»; післядипломна стадія – під час підвищення кваліфікації керівників закладів загальної середньої освіти.

Розроблена в Навчально-науковому інституті менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» освітньо-професійна програма підготовки керівників закладів середньої освіти спирається на вивчення навчальних дисциплін професійного спрямування. Під час викладання науково-педагогічні працівники інституту застосовують доробки лабораторії організаційної психології, які аналізують психологічні підходи до вивчення особистості керівників, досліджують рушійні сили і механізми особистісного розвитку керівників, їх професійні якості й риси.

Подібна тенденція простежується і в системі післядипломної освіти (підвищенні кваліфікації) керівників закладів освіти. Підвищення кваліфікації керівників закладів загальної середньої освіти спирається на Концепцію розвитку післядипломної освіти в Україні, розроблену в Центральному інституті післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти».

Науково-педагогічні працівники університету спільно з науковими співробітниками Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України визначили, що психологічною основою підвищення кваліфікації керівників є концепція професійного становлення особистості, сутність якої полягає у поєднанні особистісного розвитку з підвищенням професійного потенціалу керівника, формуванні професійно важливих якостей, адекватних професійній діяльності, що постійно змінюється, та сучасним соціально-економічним умовам.

ДЗВО «Університет менеджменту освіти» плідно співпрацює з Інститутом психології імені Г.С. Костюка і в інших напрямках. Так, упродовж 10 років організовується та проводиться спільна Міжнародна науково-практична конференція «Психолого-педагогічний супровід професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців в умовах трансформації освіти». Відбувається постійний обмін науково-практичними підходами та взаємодія щодо підвищення якості підготовки управлінських кадрів освітніх організацій. Організуються науково-практичні заходи з психології управління, соціальної та організаційної психології, які сприятимуть підвищенню психологічної культури та якості підготовки керівників і психологів освітніх організацій (конгреси, конференції, семінари, круглі столи, майстер-класи та ін.).

Спільно з Інститутом психології імені Г.С. Костюка НАПН України та Рівненським інститутом післядипломної педагогічної освіти Університет започаткував інноваційно-дослідницький

освітній проєкт, спрямований на розвиток соціальної компетентності вчителів в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа».

Постійно здійснюється взаємне рецензування науково-методичних матеріалів та підготовлених творчих робіт. Здійснюється спільна підготовка видавничої продукції (методичні рекомендації, статті, збірники тез тощо) з актуальних проблем діяльності сучасних освітніх організацій та психологічного забезпечення їх ефективності.

Отже, така співпраця ДЗВО «Університет менеджменту освіти» та Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, як свідчить зворотній

зв'язок зі споживачами наукової продукції, є плідним і має значущий суспільний ефект.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Бондарчук, О.І. (2008). *Соціально-психологічні основи особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності*. Київ: Науковий світ.
- Брюховецька, О.В. (2018). *Психологія професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів*. Київ: Інтерсервіс.
- Карамушка, Л.М. (2000). *Психологія управління закладами середньої освіти*. Київ: Ніка-Центр.
- Кремень, В.Г. (2005). *Освіта і наука в Україні: інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати*. Київ: Грамота.

PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF SPECIALISTS' PRE-SERVICE AND IN-SERVICE TRAINING UNDER EDUCATION TRANSFORMATION

Scientific report at the General Meeting of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, December 17, 2019

Oleksandra Briukhovetska

DSc in Psychology, Professor, Professor of the Department of Psychology and Personal Development, State Higher Education Institution "University of Educational Management", Kyiv, Ukraine

Abstract. *The directions of cooperation between the State Higher Education Institution "University of Educational Management" and G.S. Kostyuk Institute of Psychology of NAES of Ukraine, led by the Academician of NAES of Ukraine, DSc in Psychology, Professor S.D. Maksymenko, are enlightened in the report.*

The system of organizational and psychological support of pre-service and in-service training of education institutions' leaders, which is developed using the G.S. Kostyuk Institute of Psychology of NAES of Ukraine researchers' works and implemented in the State Higher Education Institution "University of Educational Management", is presented.

It is concluded that the cooperation between the State Higher Education Institution "University of Educational Management" and G.S. Kostyuk Institute of Psychology of NAES of Ukraine is fruitful and socially effective.

Keywords: *system of organizational and psychological support of pre-service and in-service training of education institutions' leaders.*

Дата публікації: 23 грудня 2019 р.